

Za ptáky severní Itálie

Pondělí 6. 5. 2019

Pozorování divokého ptactva v Alpách a deltách řek Pádu a Soči – tak byla v mailu z listopadu minulého roku avizována tato členská exkurze ČSO, organizovaná tradičně CK Primaroute. Patrně nedostatečný věhlas severu Itálie jako ornitologické lokace způsobil, že účastníci vyrazili z Moravy přes Prahu a Plzeň k jihu nezvykle komfortně, totiž každý jeden pěkně sólo na své dvojsedačce.

Úterý 7. 5. 2019

S úsvitem procitáme již na italském území, v nejseverovýchodnějším výběžku země, pod vápencovými úbočími Jižních Karnských Alp na dálnici A23. Brzké vizuální hody předznamenává čtveřice supů bělohavých pozorovaná během zastávky na benzínce. Jsme v Autonomním regionu [Furlánsko-Julské Benátsko](#). Směřujeme na Udine. Několikrát křížujeme tok divočící řeky Tagliamento. V ranním slunci září [velkolepé náplavy vápencových štěrků](#) rozprostřené ve stovky metrů širokém řečišti a naznačují, jak kdysi vypadala většina alpských řek. Nic takového náš domovský střeoevropský prostor nezná.

Sjíždíme na Osoppo a po několika kilometrech jsme o půl osmé na první lokalitě - [Riserva Naturale del Lago di Cornino](#). Rezervace nazvaná po hektarovém modrozeleném jezírku. S rozlohou necelých 500 ha zahrnuje šest kilometrů toku Tagliamenta, pobřežní porosty, louky a také k JV orientovaný skalní amfiteátr. V členité krajině (170-700 m. n. m.) se tu potkávají alpské a mediteránní ([Quercus Ilex](#)) prvky fauny a flóry. Něco z biodiverzity zachycují fotografie, z nichž největší počet je věnován místnímu taháku č. 1 – [supům bělohavým](#).

Od konce 80. let 20. století zde funguje záchranný program alpsko-jaderské populace tohoto majestátního dravce. Viditelně úspěšný. Přelety mezi krmíštěm a skalními výchozy i desítky supů kroužící v doprovodu krkavců a luňáků hnědých nebem nad námi – tady by se dalo s údivem vzhlížet k nebesům hodně dlouho, zkrátka start exkurze ve velkém stylu. Celkem rychle se od jihu nasunuje oblačnost a tak se s mizícími paprsky snažím vyrazit z Nikonu P1000 alespoň nějaké dokumentační fotky a ujasnit si základní rozlišovací znaky mladých a dospělých jedinců (sedící supi jsou zachyceni na cca 200-400 m). Po krátké procházce k řece se vracíme do vesnice Cornino – ozývá se krutihlav, strnad cvrčivý a ze střeš vrbci italští.

V pozdním dopoledni začíná přesun zhruba 70 km na jih, do delty řeky Soči (Isonzo). Před sto lety naši pradědové umírali na frontové linii tvořené touto řekou za hasnoucí čest a slávu Rakouska-Uherska („z jedny strany Alpy, z druhé padají miny, tak začíná válka na Itálii“). My, jejich šťastní potomci, si ke „Krvavé řece“ jedeme na ptáky a hrozí nám leda rozmary počasí. A to se skutečně rychle pohoršilo s vjezdem do severoitalských nížin, od Jadranu přišel vydatný déšť. Zatímco doma jsme se před pár dny konečně dočkali alespoň trochu dešťových kapek, tady jedeme vlhkostí nasycenou zemědělskou krajinou s vodními kanály a šťavnatě zelenými topolovými plantážemi.

Projíždíme ikonickou křižovatkou u městečka Palmanova, jejíž půdorys si vetkla do svého loga společnost Autovie Venete spravující dálnici mezi Terstem a Benátkami. Míjíme první a nikoliv poslední z míst, která by stála za zastávku. Jednu z více než 50 italských památek UNESCO - benátskou [pevnost](#)

[Palmanova](#) budovanou na půdorysu devíticípé hvězdy od konce 16. století na obranu Nejjasnější republiky původně proti turecké hrozbě.

Následuje trocha bloudění placatým a umáčeným přímořím bez dominant až se před námi jedna přece jen objeví – věž patriarchální baziliky v Aquilei. [Tady by to chtělo sakra zastavit!](#) Zde, na konci Jantarové stezky vzkvétalo na přelomu letopočtů „tržiště Jadranu“, „Roma secunda“. Antické velkoměsto bylo místem, kde se psaly dějiny, přístavem, vojenskou a zásobovací základnou a třeba v roce 12 př. Kr. se tu setkal císař Augustus s králem Herodem a o sto padesát let později odtud velel Marcus Aurelius svým vojskům během markomanských válek.

Dnes na první pohled ospalé městečko je historicky silně spjato také s naší domovinou. Mezi koncem 11. a 14. století spravovala území aquilejského patriarchátu mj. trojice příslušníků českých vládnoucích rodů. Král „železný a zlatý“ vzal na konci 13. století na čas tyto končiny pod svou „ochranu“ a jako první v dějinách splnil, byť na krátký čas, sen českého plemene o území sahajícím k moři.

My k němu však dnes máme ještě kousek cesty. Po 5 kilometrech najíždíme na most přes lagunu, vlevo po směru jízdy nelze přehlédnout mariánskou svatyni na ostrůvku Barbana. Na pevninu se opět napojujeme v Gradu. Míjíme teď v květnu ještě liduprázdná nábřeží vyhlášeného letoviska rozloženého na ostrově mezi lagunou a Jaderským mořem a cypřišovou alejí dojíždíme ke druhé zastávce prvního dne.

Déšť ustal, teplota jde nahoru a [hejno ibisů posvátných](#) popásajících se hned vedle silnice nás dostatečně naladilo. V jednu odpoledne parkujeme u návštěvnického centra [Riserva naturale regionale della Valle Cavanata](#). „Regionale“, je důležité zdůraznit. Na rozdíl od převažující státní formy ochrany přírody, kterou známe z ČR, v Itálii jsou tato území často spravována několika sousedními municipalitami.

Chráněné území založené v roce 1996 v nejvýchodnější části Laguna di Grado má ve znaku husu divokou, jejíž dnešní početná populace má původ v ptácích znovu vysazených roku 1984. Kombinace zhruba 300 ha vodních i suchozemských biotopů mezi mořem a pevninou je ideálním místem pro migrující druhy i hnízdiče. Dosud zde bylo identifikováno celkem 260 druhů ptáků a ani nám lokalita nepřinesla zklamání – [pisily](#), [kormoráni malí](#), husice liščí, lžičáci, přeletující kolpík, hnízdní kolonie [volavek červených](#). Bytelná krytá pozorovatelná byla výborným místem k fotografování.

S postupujícím odpolednem opět jasnící oblohou a dvacítkou ve stínu popojíždíme dalších 5 km k SV. Parkujeme na ostrově Cona u hlavního ramene Soči, která se cca 3 km na západ vlévá do vod Terstského zálivu. Návštěvnické centrum je situováno na okraji nejatraktivnější části [Riserva Naturale Regionale della Foce dell'Isonzo](#) (vyhlášena 1996, 2338 ha z toho 1154 ha moře, zastíženo 320 druhů italské avifauny). Od 80. let zde v tehdy intenzivně zemědělsky využívané krajině přistoupily 4 obce k [vykupování pozemků](#), které byly v letech následujících plně navraceny přírodním procesům. Jen pár desítek let stačilo k návratu divočiny, samozřejmě ne tak docela. Udržet bezlesí tu pomáhá řízená pastva koní z Camargue.

Na bližší linii severního obzoru se tyčí průmyslové objekty města Monfalcone a je jen dalším paradoxem, že takřka na dosah přírodní oázy vzešlé z omezení lidských komerčních aktivit staví loděnice společnosti Fincantieri, obří výletní lodě pro tisíce pasažérů, nepochybně jeden ze symbolů pravého opaku. Východně od industriálních siluet nejsevernějšího jadranského přístavu můžeme, skryt pohledu pásem lužních porostů, tušit na pobřežním skalisku zámek Duino. Jeden z „domovů“ neklidného pražského rodáka R. M. Rilkeho, jenž zde jako host kněžny Marie Thurn-Taxis, jedné z řady svých mecenášek, začal tvořit zralý plod své imaginace – Elegie z Duina.

Protože je třeba brát AETR vážně, což znamenalo odstavit autobus o 16:00, omezila se naše první návštěva ostrova na výklad průvodkyně o minulosti i současnosti a pozorování v nejbližším okolí vyhlídkové věže. Užili jsme si desítky labutí, husí rodinky, či nutrie hodujících na listech plavinů, to vše rámováno zamíženými vrcholky slovinských krasových pohoří.

Organizovaný program prvního dne ukončilo ubytování na pobřeží, poblíž městečka Belvedere. Pozdní odpoledne a podvečer část z nás věnovala pochůzce územím předimenzovaného rekreačního zařízení Tourist Village Belvedere Pineta, prototypu místa, kde bych se v plné letní sezóně nechtěl ocitnout ani omylem (kdybyste tu přece jen chtěli pobýt, vězte, že přílehlá pláž a kvalita vody v laguně jsou bez přehánění nejvýš špatnou karikaturou podmínek pro dovolenou u moře). Útočiště pro 2300 hostů zelo počátkem května, až na několik postarších německých párů čistících své bungalovy od závějí piniových jehlic, blahodárnou prázdnotou.

Během procházky hájemstvím jarní přírody doprovázené zvuky všudypřítomných cvrčků jsme na posekaných i dosud vzrostlých, kvetoucích trávnicích pod klenbou borovic i v jejich korunách zaznamenali bažanty v toku, hřivnáče, hrdličky zahradní, sojky, kosy, žlunu zelenou, početné brhlíky a v křovinách na okraji areálu pěnici černohlavou a slavíka obecného. Po západu slunce vystřídal zmlklou zvukovou kulisu cvrčků podmanivý akustický vjem středozevní noci – [monotónní hlasy výřečků malých](#), jimž z dále přizvukoval kalous.

Středa 8. 5. 2019

Vstáváme časně, poklidíme apartmány, všechna zavazadla přesuneme do busu a bez zdržování snídaní se nám daří být na ostrově Cona po osmé ranní. Při přejezdu si všímám, že tu vše kvete ve srovnání s naší domovinou najednou. Jírovce, akáty a bezy hrají prim. Opět začínáme na pozorovatelně. Koním z Camargue to na travnatých ostrůvcích mezi jezírky sluší mnohem víc než včera v ohradě a z ptactva nám do birdlistu přibyl ibis hnědý. Tentokrát je času na pozorování dostatek, takže se neomezujeme na jedno místo a pokračujeme stezkami mezi hlavním ramenem Soči a kanálem Quarantia k moři.

Střídají se lužní lesíky, vrbiny, různě intenzivně podmáčené louky. Cestou zastavuji u jednoduchých zářít s průhledy na hladinu jezírek. Další a další pěkná pozorování trochu znepríjemňují nálety komárů. Zaznamenávám břehule, [vlhy](#), kolpíky, vodouše tmavé, hvízdáka, čírku modrou, husice, ostralku, velmi početné pisily a slavíky. Z hustých křovin tu a tam spustí „výbušný“ gejzír tónů [cetie jižní](#). Nemám ji

moc naposlouchanou, takže je to pro mne pořád něco nového. Věnuji pozornost i flóře – potěšil vstavač vojenský, rudohlávek bahenní, mléč bahenní (druhý je u nás ohrožen kriticky, třetí „jen“ silně). Směrem k moři přibývá halofytní vegetace, objevují se mělčiny s trsy sítin i ještěrky zelené slunící se na kraji růžových keřů a opravdu nezvykle působí plochy naplavených kmenů.

Zpět u autobusu máme sraz na jedenáctou. Ranní nebeskou modř střídají odstíny šedé a naše cesta pokračuje směrem na Benátky a dál do delty [největší italské řeky, Pádu \(Po\)](#). Cestu kolem benátské laguny a dál na jih beru jako listování v učebnici hydrografie italského území – překonáváme první z ramen řeky Brenty ústící u Fusiny, silnice pak kilometry sleduje směr Canale Novissimo – vodní stavby z počátku 17. století, která její vody přivádí do laguny o 30 km dál než hlavní tok a na úrovni jižního konce laguny se s Brentou loučíme přemostěním jejího hlavního toku.

Pět kilometrů na to křižujeme Adiži, druhou nejdelší řeku Apeninského poloostrova. I když to na mapě na první pohled tak nevypadá, propojením s Pádem tvoří deltu, kterou se chystáme trochu poznat. Tok Adiže tvoří severní hranici biosférické rezervace UNESCO jménem [Parco Regionale Veneto del Delta del Po](#). Delta nejvýznamnější italské řeky s pěti hlavními rameny a stovkami dalších ramen a kanálů sahá podle pobřeží až po Comacchio známé z Werichova nekonvenčního cestopisu Italské prázdniny.

Nabíráme místního průvodce, který nás směřuje k pobřeží zálivu Scardovari. Zemědělskou krajinou, často pod úrovní zavodňovacích kanálů, do nichž se voda z míst soustředění přečerpává a odvádí do moře nebo pro využití jinde. Například na rýžových polích, právě přichystaných k zaplavení. Novou informací pro mne bylo, že u počátků pěstování této ve většině Evropy netradiční obilniny stál na konci 15. století Leonardo da Vinci, coby stavitel zavodňovacích kanálů ve službách milánského vévody Ludovica il Mora. Krajina delty je tu jen řídce obydlena. Rozptýlené zemědělské usedlosti zhusta opuštěné z nejistoty za výkyvů výkupních cen plodin a častých záplav chátrají. Zdejší sedláci se prý dali na rybaření nebo skončili ve fabrikách.

Znalosti a postřeh dokazuje pan průvodce už během jízdy k moři, za tím, kde co právě lítá za okny autobusu se nestačíme otáčet zleva doprava. Postupně objíždíme záliv a sem tam zastavujeme, je pod mrakem a poprchává a další vydatná srážka je jen otázkou času. Jedeme kolem největších italských rákosin i podél zdánlivě fádnic a pustých kamenných vlnolamů a zase platí, že se stačí umět trpělivě dívat (zvláště, když jsou tu mnozí vyzbrojeni špičkovou optikou). Ukázali se nám: 2 samci motáka lužního, ústřičníci, kulíci zlatí a bledí, racek tenkozobý, rybák velký a malý, koliha velká a malá, volavky červené, desítky husic liščích, v dálce plameňáci růžoví.

Počasí se horší, přesto si část výpravy prošla ještě malou rezervací [Oasi di Ca 'Mello](#) - bažinatou pánev s porosty rákosu, kanály, vrbami a dalšími neproniknutelnými listnatými porosty, o rozloze přibližně 30 hektarů, protkanou stezkami pro pěší. Ty byly v čase naší návštěvy částečně rozbahnělé, ale tento nedostatek plně vyvážila pěkná pozorování: pisily, kvakoš, kukačky, rákosník obecný, včelojedi a stopy pobytu sovy pálené uvnitř pozorovací věže.

Děšť nakonec zahnal všechny do autobusu a ten nabral směr k dalšímu ubytovadlu. Cestou ještě potěšil letící sýček a početní bažanti v polích. Celkově hodnotím severoitalskou na první pohled také intenzivně

obhospodařovanou zemědělskou krajinu (včetně nezbytných širokozáběrových postřikovačů) jako mnohem živější než jsou typické české agrocenózy.

V posledních kilometrech přes vody Po di Goro a Po di Volano k městu Comacchio míjíme při silnici SS309 areál [benediktinského opatství Pomposa](#). Nad okolní roviny se jako nepřehlédnutelný maják středověku tyčí nádherně zachovalá románská zvonice z konce 11. století. Ze století v jehož první třetině ve zdejších zdech pobýval Guido d'Arezzo a „trápil“ své spolubratry novinkami jako např. vynálezem notového zápisu, který je používán podnes.

Nocujeme opět v prázdném obřím kempu, je to Spina Camping Village, kde jsme tentokrát prospali deštivou noc nikoli v penzionu, ale v novém mobilhoubu. Ke koncertu výřečků se tu přidávaly ještě ropuchy zelené.

Čtvrtek 9. 5. 2019

Jak usínám, tak procitám. Do vydatného deště. Dnes v klidu snídáme a mezi husté kapky se nikdo příliš nehře. Program je však stanoven a předpověď navíc příznivá.

Cestou na sever do nitra delty jsme upozorněni na kolonii poštolek obecných na sloupech vysokého napětí, které se sem šíří prý ze sušších oblastí kolem Boloně a Ravenny. Poslední kapky mizí, když průvodce velí zastavit, na drátech posedávají protahující poštolky rudonohé (celkem 6 jedinců).

Další zastávkou jsou mokřady při rameni Po di Levante – mělká jezírka oddělená pruhy souše, kde převažují ostružiny, zimolezy a tamaryšky: tisícíhlavá [kolonie racků černohlavých](#), rybáci malí, tenkozobci, pisily, [plameňáci](#) a v krajině obecně chudé na pěvce [sedmihlásek švitořivý](#), cistovník rákosníkový a konipas luční. Hlavní hvězdou dopoledne se stal hnízdící ústříčník.

Odpoledne jsme se za ptačím bohatstvím pádské delty pohybovali na suchu i po vodě v oblasti rozestých usedlostí nesoucích jména prominentních benátských rodin Ca' Pisani, Ca' Venier, Ca' Dolfin, Ca' Zuliani – viděli jsme dudka, sýčka, vlhy, rybáky černé, bělokřídle a bahenní, volavky rusohlavé. Do vesnice Boccasette jsme zajeli za vrabci pokřovními, kteří tu mají v piniovém parčíku svou kolonii.

Na třetí odpoledne nás v přístavišti vesnice Ca' Tiepolo čekala loď, s níž jsme propluli divočinou ramene Po di Maistra (oblíbeného loviště českých rybářů). Za krásného počasí jsme pozorovali orlovce, písíka, kormorány malé, volavky popelavé a červené.

Po vydatné a chutné večeři v restauraci kempu jsme někteří ještě zašli za plameňáky a zapadajícím sluncem.

Pátek 10. 5. 2019

Páteční probuzení do jasného dne doprovází zpoza oken mobilhoubu zvuk, který nedokážu k ničemu přiřadit. Není divu, nikdy jsem nebyl u toho, když se preventivně postřikuje proti komárům. Rámus způsobuje traktůrek s aparaturou vyvíjející insekticidní mlhu, kterou profukuje skrz živé ploty i další křoviny.

Dopoledne věnujeme lokalitě [Valli e Saline di Comacchio](#), kterou poznáme během projížďky po jezeře navazujícím na město Comacchio (prý „malé Benátky“) se zastávkou u historické rybárny, kde se lovili a zpracovávali úhoři (l'anguilla), na něž Mistr Werich ve výše uvedené útlé knížečce vzpomíná takto:

„Ledva přečtu to Comacchio, dostanu chuť na pokrm stejného jména. Na pečeného úhoře naloženého do speciálního láku. Nosíval to tatínek od lahůdkáře z podloubí na Malém rynečku jako nadstavbu k občanské večeři a říkal tomu komačočík. Někdy jsem tam chodil s ním. Pár schůdků do tmavého chrámu. Vonělo to v něm parmazánem, olejem, olivami a dálkou. Čerstvé komače. Ty už jsem u nás neviděl, ani nepamatuju.“ [A zpracovávají se tu dodnes](#). Na přelomu září a října tu rybám s hadími těly a jejich konzumaci v desítkách podob věnují dokonce vlastní festival.

Během plavby se sytíme pohledem na plameňáky, rybáky obecné, kormorány malé, racky středomořské a několik druhů volavek. Z pásů travnaté souše místy dělicími rozsáhlou vodní plochu vyletují cistovníci – pěkně ukázkově, jako na ilustraci ve Svenssonovi.

Rybářská expozice byla bohužel dost zchátralé místo, ale pro dotvoření obrazu místa nebyla ani tato epizodka naší exkurze zbytečná.

V poledne se zaslouženým potleskem loučíme s naším průvodcem deltou a vydáváme se k SV s cílem v Dolomitech. Jedeme přes Legnago, Veronu, proti proudu Adíže na Rovereto. Dál pod mohutným hradem Beseno k Trentu, za nímž odbočujeme doprava a prudce stoupáme nad údolí. Ukrajujeme z posledního sedmdesátikilometrového úseku do Val di Fassa, jednoho z ladinských údolí, na jehož začátku, v Moeně, budeme nocovat. V hotelu Ancora, sice jen dvouhvězdičkovém, jsme se setkali s velmi přátelským přijetím a obsluhou i zázemím.

Sobota 11. 5. 2019

Ještě před snídaní stihnu krátkou vycházku nad hotel ke kostelu sv. Vigilia vysvěcenému roku 1164, současná podoba v kontextu místa jakoby předdimenzované sakrální stavby je výsledkem poslední přestavby z roku 1929.

Po ranních soustech se vydáváme na vycházku na louky a do lesů nad Moenou. Zprvu probleskuje protrhanou oblačností sníh okolních třítisícovek, ale norská předpověď slibuje kolem poledne déšť. Stav vegetace na naší trase stoupající z 1200 na 1400 m. n. m. odpovídá teprve časnému jaru. Odtátý sníh všude kolem odhalil následky podzimní větrné kalamity, která zničila podstatnou část okolních jehličnatých porostů. Nejnápadnějším ptačím druhem jsou tu kavčata žlutozobá, na rozlehlých loukách zpívají bramborníci hnědí a bělořiti šedí. Zaznamenáváme i břehule skalní a zpět dole v městečku v korytu říčky Avisio pak skorce, konipasa bílého a horského.

Zcela podle předpovědi se před polednem rozprší. Jedeme z Moeny do Přírodního parku Paneveggio-Pale di San Martino a pak do sedla Passo Rolle (1984 m. n. m.) – tady je po silném sněžení z minulého týdne ještě skoro vše pod sněhem. Mlha, hustý déšť, občas se sněhem – jedním slovem nečas. Nejobtížilejší podnikají krátkou procházku liduprázdným horským střediskem. Na vytátých místech podél silnice spokojeně sbírají potravu kosi horští, občas se ozve i jejich zpěv. Z dalších druhů registrujeme rehka domácího a pěvušku modrou a z dálky, k našemu údivu, kukání kukačky.

Očekávání pěnkaváci se nekonají a vzhledem k neměničím se počasí nemá smysl tu setrávat. Tady birdlist naší vydařené akce (celkem 162 druhů) už nedoplníme.

Obracíme se na zpáteční cestu. Nad údolím Adiže se zastavuje na vyhlídce pro pár fotek. Je tu kolem 18 stupňů a vane čerstvý jižní vítr. Ten se u Brixenu otáčí a začíná pršet. Za padajícího soumraku překračujeme Brenner, kde se přidává mokrý sníh – vzpomínám na zvrát počasí ze začátku letošního února, kdy jsme tu po náhlém vydatném sněžení na několik hodin uvízli při cestě do Florencie ...